

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І. І. МЕЧНИКОВА
БІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЗООЛОГІЇ, ГІДРОБІОЛОГІЇ ТА ЗАГАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЇ

ЗООПСИХОЛОГІЯ

ЕЛЕКТРОННІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до семінарських занять та самостійної роботи
з курсу «Зоопсихологія»
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальностей 091 «Біологія та біохімія»,
014.05 «Середня освіта» (Біологія та здоров'я людини),
162 «Біотехнології і біоінженерія»,
206 «Садово-паркове господарство»

ОДЕСА
ОНУ
2024

**УДК 159.929(076)
З-855**

Укладач:

І. Л. Рижко, кандидат біологічних наук, доцент кафедри зоології, гідробіології та загальної екології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Рецензенти:

М. В. Ткаченко, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фізіології, здоров'я і безпеки людини та природничої освіти Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

С. С. Чернадчук, кандидат біологічних наук, доцент кафедри молекулярної біології, біохімії та генетики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

*Рекомендовано вченою радою
біологічного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 1 від 28.08. 2023 р.*

З-855 **Зоопсихологія** [Електронний ресурс] : електрон. метод. рек. до семінарських занять та самост. роботи з курсу «Зоопсихологія» для здобувачів першого (бакалавр.) рівня вищ. освіти спец. 091 «Біологія та біохімія», 014.05 «Середня освіта» (Біологія та здоров'я людини), 162 «Біотехнології і біоінженерія», 206 «Садово-паркове господарство» / уклад. І. Л. Рижко. – Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2024. – 25 с. – 0,9 МБ.

Методичні рекомендації містять перелік питань для підготовки і обговорення на заняттях, завдання для самостійного опрацювання окремих тем, перелік допоміжної літератури. Мета методичних рекомендацій – допомогти здобувачам засвоїти теоретичні розділи курсу та підготуватися до семінарських занять.

Методичні рекомендації розроблені у відповідності до робочої програми з дисципліни «Зоопсихологія» для здобувачів першого рівня вищої освіти біологічних спеціальностей.

УДК 159.929(076)

ЗМІСТ

Передмова	4
Рекомендації до виконання самостійної роботи	7
Змістовий модуль I. Біологічні основи психіки	9
Семінар 1. Зоопсихологія як наука. Основні етапи розвитку	
Біологічні основи психіки в процесі еволюції	9
Запитання для підготовки до семінару	9
Напрямки дискусії	9
Завдання для самостійної роботи	10
Література	10
Інформаційні ресурси	11
Семінар 2. Загальна характеристика психічної діяльності	
тварин. Розвиток психічної діяльності тварин в онтогенезі	11
Запитання для підготовки до семінару	11
Напрямки дискусії	11
Завдання для самостійної роботи	12
Література	12
Інформаційні ресурси	12
Семінар 3. Основні форми поведінки тварин. Комунікації організмів	12
Запитання для підготовки до семінару	13
Напрямки дискусії	13
Завдання для самостійної роботи	13
Література	14
Інформаційні ресурси	15
Змістовий модуль II. Вищі форми психічного відображення та	
інтелект людини і тварин	15
Семінар 4. Загальна характеристика інтелектуальної поведінки	
тварин. Порівняльна психологія	15
Запитання для підготовки до семінару	15
Напрямки дискусії	15
Завдання для самостійної роботи	16
Література	16
Інформаційні ресурси	16
Контрольні запитання для перевірки знань	17
Тестові завдання для самоконтролю рівня знань	19
Список рекомендованої літератури	23

ПЕРЕДМОВА

Зоопсихологія – сучасна наукова дисципліна, що вивчає прояви, закономірності та еволюцію психічного відображення на рівні тварин, наука про походження та розвиток в онто- та філогенезі психічних процесів у тварин і про передумови і передісторію людської свідомості.

Завдання зоопсихології досить різноманітні та мають як теоретичне, так і практичне значення. Це допомога у вирішенні фундаментальних проблем філософії, загальної психології та класичної біології, використання знань про психіку в господарській, природоохоронній діяльності людини, використання знань в розвиваючих та психотерапевтичних цілях. Особливе значення має пізнання людиною самої себе та біологічної передумови проявів поведінки.

В рамках курсу розглядається поведінка людини і тварин, їх еволюція, генетична спорідненість та якісні відмінності, передісторія розвитку соціальних відносин в людському суспільстві, принципова відмінність спільнот тварин від людського суспільства, біологічні передумови зародження людської мови, можливості та межі спілкування людини і тварин.

Прослуховування курсу «Зоопсихологія» сприятиме об'єднанню та поглибленню уявлень щодо проявів поведінки людини і тварин, буде корисним в подальшій професійній діяльності здобувачів освіти.

Мета курсу «Зоопсихологія» полягає у формуванні світогляду майбутніх біологів-еволюціоністів, ознайомленні їх з основними теоретичними положеннями еволюційної та порівняльної психології, з'ясуванні проблеми біологічного і соціального в поведінці, ролі біологічних детермінант у психіці, а також з методами наукового дослідження психіки та поведінки людини і тварин.

Предмет вивчення дисципліни – класичні та сучасні наукові уявлення про поведінку і психічні процеси людини і тварин, розвиток психіки в онтогенезі, роль поведінки в еволюційному процесі, біологічні передумови становлення людської свідомості.

Основні завдання курсу: сформувати знання про поведінку людини і тварин, їх генетичну спорідненість і якісні відмінності; ознайомити з основними методами досліджень поведінки; сформувати знання про походження і розвиток психіки в процесі еволюції, роль поведінки в еволюційному процесі, про біологічні передумови і передісторії зародження людської свідомості; сформувати знання про особливості формування поведінки та психічних процесів у людини і тварин в онтогенезі; викласти сучасні уявлення про біологічні передумови зародження людської мови, можливості та межі спілкування людини і тварин; ознайомити з передісторією розвитку соціальних відносин в людському суспільстві; пояснити принципові відмінності спільнот тварин від людського суспільства; сформувати знання про основні форми поведінки тварин та їх принципові відмінності; навчити користуватись приладами для вивчення поведінки тварин, використовувати одержані знання при здійсненні професійної діяльності; забезпечити наявність необхідного рівня знань, вмінь та навичок, що передбачені Державними освітніми стандартами (ОКХ, ОПП та ін.).

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен *знати*: методи наукового дослідження психіки та поведінки людини і тварин; загальну характеристику елементарної сенсорної психіки, нервової системи різних рівнів складності; особливості психічної діяльності людини і тварин; основні проблеми мотивації поведінки у тварин; особливості протікання психічних процесів у людини і тварин в онтогенезі; важливість значення ембріогенезу для розвитку психічного відображення; особливості організації спільнот і підходи до їх класифікації; механізми упорядкування відносин в спільноті; складні форми поведінки та елементарного мислення тварин, як передумови виникнення людської свідомості; основні особливості біологічної обмеженості інтелекту тварин; особливості походження і розвитку психіки в процесі еволюції; біологічні передумови і передісторії зародження людської свідомості; *вміти*: визначати істинну мотивацію поведінки тварин; розрізняти різні типи спільнот, в тому числі за допомогою спостереження взаємовідносин в рамках спільно-

ти; виявляти та порівнювати особливості психіки організмів різного рівня складності.

Дисципліна «Зоопсихологія» входить до каталогу вибіркових дисциплін біологічного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова та призначена для здобувачів першого (бакалаврського) рівня навчання зі спеціальності 014 «Середня освіта», 091 «Біологія та біохімія», 162 «Біотехнології та біоінженерія», 206 «Садово-паркове господарство». На вивчення дисципліни відводиться 3 кредити ЄСТС (90 годин), з яких (денна/заочна форма навчання): лекції – 28/10, практичні, семінарські – 8/4, самостійна робота – 54/76 годин.

В навчальному виданні представлено план семінарських занять, завдання для підготовки до семінарських занять та самостійної роботи, контрольні запитання, тести для самоконтролю, рекомендована література та інформаційні ресурси. Використання посібника допоможе здобувачам ефективно підготуватися до занять і удосконалити знання за рахунок самоосвіти.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота проводиться здобувачами у час, вільний від аудиторних занять, та є обов'язковою умовою успішного оволодіння дисципліною. Зміст роботи визначається робочою програмою дисципліни, методичними матеріалами та консультаціями викладача. Самостійна підготовка передбачає індивідуальну роботу за кожним тематичним розділом з літературою та з використанням мережі Інтернет, проводиться в бібліотеці або вдома.

Самостійна робота з дисципліни «Зоопсихологія» включає аналіз та обговорення відповідних теоретичних тем, опрацювання завдань, підготовку доповіді з презентацією у форматі Power Point з обраної теми. Для ефективної роботи на семінарських заняттях необхідно заздалегідь розглянути запитання для підготовки до семінару та контрольні запитання для перевірки знань. Виконані завдання самостійної роботи своєчасно надаються на перевірку у Google Classroom та обговорюються на семінарських заняттях.

Доповідь-презентація має містити наступні обов'язкові компоненти: титульний лист, вступ, огляд проблеми, узагальнення, власні висновки, список використаних джерел. У вступі обґрунтовується актуальність обраного питання. Представлена інформація повинна мати наукову базу, підтверджену посиланнями на відповідні джерела літератури. Доповідь оцінюється за критеріями: своєчасність виконання, відповідність темі, глибина дослідження матеріалу, наявність власних висновків, повнота використання джерел.

Орієнтовний план та обсяг презентації:

1. Назва презентації, П.І.Б. здобувача – 1 слайд;
2. Зміст – 1 слайд;
3. Вступ (актуальність теми) – 1–2 слайди;
4. Історична довідка (за потреби) – 1–2 слайди;
5. Огляд наукової проблеми – 2–5 слайдів;
6. Узагальнення 1–2 слайди;

7. Невирішені питання і перспективи – 1–2 слайди;
8. Власні висновки – 1–2 слайди;
9. Список використаних джерел – 1 слайд.

Поточний контроль якості навчання здійснюється шляхом оцінювання роботи на семінарах, самостійної роботи, виконання доповідей та презентацій. Періодичний контроль здійснюється у формі тестових завдань після кожного змістового модуля. Підсумкове оцінювання студентів здійснюється шляхом врахування всіх отриманих оцінок з поточного контролю та періодичних видів контролю, а також результатів самостійної роботи.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. Біологічні основи психіки

Семінар 1. Зоопсихологія як наука. Основні етапи розвитку психіки в процесі еволюції

Мета заняття: ознайомитися з історією, предметом і завданнями зоопсихології; визначити зв'язок зоопсихології з природничими та соціальними науками, основні напрямки та методи досліджень; виявити основні фактори еволюції мозку і поведінки.

Запитання для підготовки до семінару:

1. Об'єкт, предмет і завдання зоопсихології.
2. Основні етапи формування зоопсихології як науки.
3. Значення знань з зоопсихології для господарської, природоохоронної, розвиваючої та психотерапевтичної діяльності людини.
4. Методи психологічних досліджень поведінки тварин.
5. Загальна характеристика нижчого рівня елементарної сенсорної психіки.
6. Поява нервової системи та основні етапи її розвитку.
7. Основні фактори еволюції мозку і поведінки гомінід.
8. Загальна характеристика психіки тварин.
9. Основні форми поведінки тварин (за Д. Дьусбері, Р. Хайндом, Л. В. Крушинським та ін.).

Напрямки дискусії:

1. Надати визначення психіки та поведінки з позицій зоопсихології.
2. Перелічити та обґрунтувати прикладні завдання зоопсихології.
3. Назвати відмінності методів зоопсихології.
4. Пояснити найважливіші фактори еволюції, які сформували особливості поведінки людини.
5. Пояснити, на чому ґрунтуються, та визначити особливості класифікацій основних форм поведінки.

Завдання для самостійної роботи:

Підготовка доповіді-презентації за однією із запропонованих тем на вибір за вподобанням (затверджується з викладачем):

1. Видатні діячі в області зоопсихології.
2. Зв'язок зоопсихології з іншими науками.
3. Особливості методів спостереження та експерименту в зоопсихології.
4. Значення дресирування тварин в зоозахисній діяльності людини.
5. Анімалотерапія – значення, міжнародний досвід та проблеми реалізації.

Література

1. Доценко В. В. Зоопсихологія : навч. посіб. / В. В. Доценко ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : 2019. – 240 с.
2. Ільєнко М. М. Зоопсихологія з елементами порівняльної психології : навч. посіб. / Микола Микитович Ільєнко. – Вид. 2-ге, допов. і перероб. – Київ : Ліра-К, 2017. – 207 с.
3. Кайку М. Майбутнє розуму = The future of the mind : наукові спроби досягнути, вдосконалити і підсилити інтелект / Мічіо Кайку ; пер. Анжела Кам'янець ; наук. ред. Іван Вакарчук, Віктор Федоренко. – Львів : Літопис, 2017. – 407 с.
4. Туриніна О. Л. Методологія та методи психологічного дослідження: навч.-метод. Посіб. / О. Л. Туриніна. – Київ : ДП “Вид. дім “Персонал”, 2018. – 206 с.
5. Шевців М. В., Філоненко М. М. Зоопсихологія з основами етології. Підручник рекомендовано МОН України / М. В. Шевців, М. М. Філоненко. – Київ : Центр учбової літератури, 2013. – 240 с.

Інформаційні ресурси

1. <https://www.britannica.com/science/animal-behavior/Causation>
2. <https://seaworld.org/animals/all-about/training/animal-behavior-and-learning/>
3. <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/25110/1/Osnovy.pdf>
4. <http://www.sciencedirect.com>
5. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-49938883>

Семінар 2. Загальна характеристика психічної діяльності тварин. Розвиток психічної діяльності тварин в онтогенезі

Мета заняття: вивчити значення вродженого і надбаного в поведінці тварин; визначити особливості основних форм навчання. Опанувати знання щодо мотивації, елементарного мислення тварин. Визначити особливості розвитку психічної діяльності в онтогенезі, роль гри у тварин.

Запитання для підготовки до семінару:

1. Вроджене і набуте в поведінці тварин. Структура поведінкового акту.
2. Реалізація видового досвіду в індивідуальній поведінці.
3. Проблема інстинкту й навчання (за Ж. Б. Ламарком, К. Ф. Рулье, Ч. Дарвіном).
4. Механізми, стадії та регуляція інстинктивної поведінки.
5. Елементарне мислення тварин. Індивідуальна пам'ять і навчання, види навчання.
6. Проблема мотивації поведінки.
7. Етологічні концепції інстинктивної поведінки (К. Лоренц, Н. Тінберген).
8. Структура поведінкового акту по К. Лоренцу, П. К. Анохіну.
9. Значення ембріогенезу для розвитку психічного відображення.
10. Види ігрової поведінки тварин.

Напрямки дискусії:

1. Пояснити біологічні основи психіки.
2. Назвати та порівняти ключові етапи онтогенезу в розвитку психіки.
3. Порівняти роль вродженого та набутого в поведінці тварин.
4. Обґрунтувати роль гри тварин як розвиваючої діяльності.

Завдання для самостійної роботи:

Підготовка доповіді-презентації за однією із запропонованих тем на вибір за вподобанням (затверджується з викладачем):

1. Поведінка людини як адаптація до умов існування.
2. Значення фобій в житті тварин і людини.
3. Елементи свідомості тварин як передумова та історія людської свідомості.

Література

1. Воробйова Л. І. Генетика поведінки : підручник для вузів / Л. І. Воробйова, О. В. Тагліна, Н. Є. Волкова. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. – 243 с.
2. Губко О. Т. Основи зоопсихології : навчальний посібник / Олексій Тимофійович Губко ; АПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка ; за ред. С. І. Болтівець. – Київ : Світогляд, 2018. – 190 с.
3. Дуткевич Т. Загальна психологія. Теоретичний курс / Т. Дуткевич. – К. : Центр навчальної літератури, 2019. – 388 с.
4. Кабашнюк В. О., Гаврилькевич В. К. Психофізіологія : навчальний посібник / В. О. Кабашнюк, В. К. Гаврилькевич. – Львів : «Новий світ-2000», 2018. – 200 с.

Інформаційні ресурси

1. <https://www.nature.com/scitable/knowledge/library/animal-cognition-96639212/>
2. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5742781/>
3. <https://www.britannica.com/science/animal-behavior/Cognitive-mechanisms>
4. <https://www.biodiversitylibrary.org>
5. <http://www.sciencedirect.com>
6. <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/25110/1/Osnovy.pdf>

Семінар 3. Основні форми поведінки тварин. Комунікації організмів

Мета заняття: визначити основні рівні та типи психіки, види поведінки. Ознайомитися з особливостями організації та функціонування спільнот тварин, вивчити основні види та механізми упорядку-

вання відносин в спільнотах. Визначити роль агресивності та незлобливості для виживання. Поглибити знання щодо засобів комунікації організмів.

Запитання для підготовки до семінару:

1. Рівні та типи психіки.
2. Типи комунікаційних систем тварин.
3. Адаптивна поведінка (демонстративна, ритуалізація, територіальна, шлюбна, соціальна, егоцентрична, оборонна).
4. Біологічні форми поведінки (харчова спеціалізація, формування харчодобувної поведінки, групові охоти, орудійна діяльність, будівельна діяльність, комфортна та оборонна поведінка).
5. Репродуктивна поведінка.
6. Спільноти тварин. Суспільна поведінка.
7. Проблема зародження людського суспільства.

Напрямки дискусії:

1. Визначити особливості комунікаційних систем тварин різних рівнів організації.
2. Обґрунтувати взаємозв'язок розвитку мозку та мовлення людини.
3. Пояснити значення критичних етапів в розвитку мовлення людини.
4. Перелічити основні рівні та форми поведінки тварин.
5. Надати порівняльну характеристику умовних та безумовних рефлексів.
6. Пояснити механізми і стадії інстинктивної поведінки тварин.
7. Порівняти внутрішні та зовнішні фактори регуляції інстинктивної поведінки.

Завдання для самостійної роботи:

Підготовка доповіді-презентації за однією із запропонованих тем на вибір за вподобанням (затверджується з викладачем):

1. Особливості комунікації нижчих організмів.

2. Особливості комунікаційних систем вищих організмів.
3. Проблеми навчання тварин мові.
4. Фізіологічні основи поведінки (рефлекси, збудження та гальмування).
5. Механізми та стадії інстинктивної поведінки.
6. Регуляція інстинктивної поведінки тварин.
7. Прояви ієрархічної поведінки в житті тварин.
8. Види ієрархій в спільнотах тварин.
9. Біологічне значення агресивної поведінки тварин.
10. Різновиди та особливості проявів батьківської поведінки у тварин.

Література

1. Александров Д. О. Теоретичні основи соціальної взаємодії. Підручник / Д. О. Александров. – К., 2019. – 260 с.
2. Берлач А. І., Кондрюкова В. В. Конфліктологія [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А. І. Берлач, В. В. Кондрюкова. – К. : Університет "Україна", 2017. – 204 с.
3. Кабашнюк В. О., Гаврилькевич В. К. Психофізіологія : навчальний посібник / В. О. Кабашнюк, В. К. Гаврилькевич. – Львів : «Новий світ-2000», 2018. – 200 с.
4. Москалець В. П. Загальна психологія: підручник / В. П. Москалець. – К. Ліра-К, 2020. – 564 с.
5. Москалець В. П. Зоопсихологія та порівняльна психологія [текст]: підручник. Вид. 2-ге перероб., доп. / В. П. Москалець. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 224 с

Інформаційні ресурси

1. <https://www.khanacademy.org/science/ap-biology/ecology-ap/responses-to-the-environment/a/animal-communication>
2. <https://www.studysmarter.co.uk/explanations/biology/ecology/animal-communication/>
3. <https://www.britannica.com/science/animal-communication>
4. <https://www.nature.com/scitable/knowledge/library/an-introduction-to-animal-communication-23648715/>
5. <http://www.sciencedirect.com>

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. Вищі форми психічного відображення та інтелект людини і тварин

Семінар 4. Загальна характеристика інтелектуальної поведінки тварин. Порівняльна психологія

Мета заняття: вивчити особливості орієнтовно-дослідницької та маніпуляційної діяльності тварин. Визначити біологічну обмеженість інтелекту тварин. Порівняти особливості психіки тварин і людини, визначити якісні відмінності. Ознайомитися з вродженими компонентами поведінки людини, передісторією людського суспільства. Визначити проблему конфлікту біологічної та соціальної компоненти в поведінці людини.

Запитання для підготовки до семінару:

1. Загальна характеристика інтелектуальної поведінки тварин.
2. Біологічні основи обмеженості інтелектуальної діяльності тварин.
3. Спорідненість та якісні відмінності психіки тварин і людини.
4. Соціальна поведінка тварин і людини.
5. Принципові відмінності спільнот тварин від людського суспільства.
6. Проблема біологічного і соціального в поведінці людини.
7. Особливості мислення та інтелекту людини.

Напрямки дискусії:

1. Вказати, чим характеризуються складні форми поведінки тварин (навчання, розумова діяльність);
2. Визначити та порівняти типи адаптивної та соціальної поведінки тварин і людини.
3. Обґрунтувати спорідненість та відмінності проявів психічної діяльності у тварин і людини.
4. Пояснити роль вродженого та набутого в поведінці людини.
5. Порівняти особливості спільнот тварин і людини.

Завдання для самостійної роботи:

Підготовка доповіді-презентації за однією із запропонованих тем на вибір за вподобанням (затверджується з викладачем):

1. Елементарне мислення та розумова діяльність тварин.
2. Регуляція діяльності тварин на основі навчання, можливостей до навчання.
3. Соціальна поведінка тварин (зоосоціологія).
4. Значення соціалізації в житті тварин.
5. Особливості територіальної поведінки тварин і людини.
6. Агресивність внутрішньовидова та міжвидова.
7. Психогенетика людини і генетика поведінки тварин: роль генотипа та середовища у формуванні поведінки.
8. Порівняльний аналіз психіки людини та вищих антропоїдів.
9. Здатність тварин до символізації.

Література

1. Александров Д. О. Теоретичні основи соціальної взаємодії. Підручник / Д. О. Александров. – К., 2019. – 260 с.
2. Кайку М. Майбутнє розуму = The future of the mind : наукові спроби досягнути, вдосконалити і підсилити інтелект / Мічіо Кайку ; пер. Анжела Кам'янець ; наук. ред. Іван Вакарчук, Віктор Федоренко. – Львів : Літопис, 2017. – 407 с.
3. Москалець В. П. Зоопсихологія та порівняльна психологія [текст]: підручник. Вид. 2-ге перероб., доп. / В. П. Москалець. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 224 с.
4. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: у 2-х кн.: підруч. для вищ. навч. закл. / Л. Е. Орбан-Лембрик. – Кн. 2: Соціальна психологія груп. Прикладна соціальна психологія. – К. : Либідь, 2020. – 448 с.

Інформаційні ресурси

1. <https://ukr.media/animals/404911/>
2. https://stud.com.ua/49555/psihologiya/intelekt_tvarin
3. <https://thehumaneleague.org/article/animal-intelligence>
4. <https://bigthink.com/life/animal-intelligence-cognition/>
5. <https://www.nationalgeographic.com/science/article/this-is-how-you-study-the-evolution-of-animal-intelligence>
6. <http://www.sciencedirect.com>

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

1. Предмет, методи, завдання зоопсихології.
2. Зв'язок зоопсихології з еволюційною психологією, порівняльною психологією і етологією.
3. Історія розвитку зоопсихології.
4. Поява нервової системи та основні етапи її розвитку.
5. Розвиток психіки у тваринному світі і становлення свідомості людини: подразливість, чутливість, стадія предметного сприйняття, свідомість, розум.
6. Центральна нервова система вищих хребетних.
7. Фізіологічні основи поведінки. Умовний та безумовний рефлекс, вроджені поведінкові реакції – інстинкти, навички, інтелектуальна поведінка.
8. Проблема мотивації поведінки тварин.
9. Біологічні форми поведінки: поведінка здобуття їжі, дії тварин зі знарядям, комфортна і оборонна поведінка.
10. Інстинктивна поведінка тварин. Структура поведінкового акту (за Лоренцом): пошукова поведінка, "вроджена схема реагування", завершальний акт.
11. Індивідуальна, репродуктивна і соціальна поведінка тварин.
12. "Ембріональне навчання". Значення турботи про нащадків.
13. Раннє облігатне і факультативне навчання у безхребетних і хребетних тварин. Гра і спілкування.
14. Гра і придбання "запасного" досвіду. Комунікації і мова тварин.
15. Розумова діяльність тварин: навчання, інтелектуальні форми поведінки.
16. Дослідження, пов'язані з визначенням рівня розвитку мислення людиноподібних мавп: швидкість формування установки на навчання, цілеспрямоване застосування знарядь, формування довербальних понять, "соціальне маніпулювання".
17. Біологічна обмеженість інтелекту тварин.

18. Мислення. Розумові операції, форми мислення, види мислення, способи мислення у людини.
19. Здатність тварин до символізації. Навчання тварин мовам-посередникам (амслен, йеркіш).
20. Мова і спілкування людини. Властивості, функції і види мови.
21. Розвиток мови індивіда.
22. Свідомість як найбільш складна форма людської психіки.
23. Порівняльний аналіз психіки людини та вищих мавп.
24. Соціальна поведінка тварин. Структура ієрархічної організації у суспільних видів тварин.
25. Організація спільнот та їх класифікація. Поділ ролей. Взаємодопомога.
26. Агресія. Механізми придушення. Роль ритуалу у придушенні агресії.
27. Вроджені (інстинктивні) форми поведінки людини.
28. Значення процесів фіксації для формування психіки дитини і дорослого.
29. Порівняльно-психологічний аналіз ігор тварин і дітей.
30. Еволюційні основи статевих відмінностей у поведінці людини.
31. Статевий відбір. Критерії вибору статевого партнера.
32. Фізіологічні основи емоцій і почуттів. Афекти, власне емоції, почуття, настрої і стрес.
33. Світ переживань, почуттів, емоцій як характеристика свідомості. Теорії емоцій.
34. Трансперсональний підхід до людини С. Гроффа. Психогенетичний підхід Ч. Тойча.
35. Предметна діяльність древніх мавп, як фактор зародження трудової діяльності людини.
36. Якісні відмінності знарядь тварин від знарядь праці людини.
37. Проблема групового і соціального в поведінці людини.
38. Проблема двоїстості людської природи.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ РІВНЯ ЗНАНЬ

Тест складається із 20 завдань з вибором лише однієї правильної відповіді з чотирьох альтернативних варіантів. Правильне виконання одного тестового завдання оцінюється в 5 балів, відповідно максимальна кількість балів, яку можна отримати – 100.

1. Зоопсихологія – це наука, яка вивчає:

- а) прояви, закономірності та еволюцію психічного відображення;
- б) поведінку тварин;
- в) еволюцію мозку та поведінки людини;
- г) поведінку людини.

2. Природне спостереження – це:

- а) спостереження, яке не фіксується за часом;
- б) спостереження за твариною у природних умовах проживання;
- в) спостереження за незвичною поведінкою тварини;
- г) спонтанне спостереження.

3. Дресировання тварин відбувається за допомогою:

- а) безумовного рефлексу;
- б) умовного рефлексу;
- в) досвіду; г) покарання.

4. Під поведінкою у зоопсихології зазвичай розуміють:

- а) діяльність людини у соціумі;
- б) внутрішню активність;
- в) рух тварин;
- г) всю сукупність зовнішньої активності тварин.

5. Під психікою у зоопсихології зазвичай розуміють:

- а) розумну діяльність людини;
- б) розумну діяльність вищих тварин;
- в) властивість відображати об'єктивну реальність у суб'єктивній формі;
- г) властивість відображати суб'єктивну реальність у об'єктивній формі.

6. Знання зоопсихології не використовуються:

- а) в господарській діяльності людини;
- б) в розвиваючих та психотерапевтичних цілях;
- в) з метою пізнання себе та своєї психіки;
- г) природоохоронній діяльності людини;
- д) з метою пізнання сенсу життя.

7. Макіавелліанський інтелект:

- а) можливість передбачити реакцію представників іншого виду;
- б) можливість обдурити представників свого виду;
- в) можливість еволюціонувати;
- г) можливість передбачити реакцію представників свого виду.

8. Здатність до висновків властива:

- а) ссавцям;
- б) вищим приматам та людині;
- в) людині;
- г) найвищим приматам.

9. Методика відкритого поля – це:

- а) лабораторний експеримент;
- б) природній експеримент;
- в) формуючий експеримент;
- г) вид спостереження.

10. Анімалотерапія використовує:

- а) лише спеціально підготовлених тварин;
- б) підготовлених тварин, домашніх улюбленців, образи та символи тварин;
- в) будь-яких тварин;
- г) лише домашніх улюбленців.

11. У зоопсихології прийнято виділяти рівнів поведінки:

- а) 5;
- б) 3;
- в) 6;
- г) 4.

12. Рівень поведінки, властивий найпростішим:

- а) рефлекси;
- б) таксиси;

- в) інстинкти;
- г) навчання.

13. Рефлекси – це:

- а) примітивні реакції організму;
- б) специфічні реакції на їжу;
- в) специфічні реакції на подразнення;
- г) рух вбік.

14. Характерною особливістю інстинктивної поведінки є те, що:

- а) тварини їй не навчаються;
- б) тварини їй навчаються;
- в) дії тварин завжди неповторні;
- г) тварини не навчаються, але виконують дії однаково правильно.

15. Явище імпринтингу спостерігається:

- а) у соціальних комах;
- б) у виводкових птахів;
- в) у сімейних ссавців;
- г) у колективних організмів.

16. Глухі від народження діти перестають видавати звуки у віці:

- а) 9–12 місяців;
- б) від півтора до двох років;
- в) 6–9 місяців;
- г) у віці близько року.

17. До прояву інтелекту у тварин відносять:

- а) розв'язання задачі за рахунок екстреного уловлювання закономірності;
- б) рішення з урахуванням узагальнення;
- в) рішення з урахуванням виявлення загального алгоритму однотипних задач;
- г) всі відповіді вірні.

18. Види спостереження:

- а) суцільне, включене, вибіркоче спостереження;
- б) суцільне та вибіркоче спостереження;
- в) об'єктивне спостереження;
- г) природне та лабораторне спостереження.

19. Чинники інстинктивної поведінки поділяються на:

- а) зовнішні та внутрішні;
- б) умовні та безумовні;
- в) внутрішньовидові та міжвидові;
- г) стабільні та змінювані.

20. Позитивні таксиси – це:

- а) рух від джерела роздратування;
- б) рух до їжі;
- в) рух до джерела роздратування;
- г) рух із позитивним зарядом.

Відповіді до тестових завдань: 1 – а; 2 – б; 3 – б; 4 – г; 5 – в; 6 – д; 7 – г; 8 – б; 9 – б; 10 – б; 11 – а; 12 – б; 13 – в; 14 – г; 15 – б; 16 – в; 17 – г; 18 – а; 19 – а; 20 – в.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Воробйова Л. І., Тагліна О. В., Волкова Н. Є. Генетика поведінки : підручник для вузів / Л. І. Воробйова, О. В. Тагліна, Н. Є. Волкова. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. – 243 с.
2. Губко О. Т. Основи зоопсихології : навчальний посібник / Олексій Тимофійович Губко ; АПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка ; за ред. С. І. Болтівець. – Київ : Світогляд, 2018. – 190 с.
3. Доценко В. В. Зоопсихологія : навч. посіб. / В. В. Доценко ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : 2019. – 240 с.
4. Ільєнко М. М. Зоопсихологія з елементами порівняльної психології : навч. посіб. / Микола Микитович Ільєнко. – Вид. 2-ге, допов. і перероб. – Київ : Ліра-К, 2017. – 207 с.
5. Москалець В. П. Зоопсихологія та порівняльна психологія [текст]: підручник. Вид. 2-ге перероб., доп. / В. П. Москалець. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. – 224 с.
6. Шевців М. В., Філоненко М. М. Зоопсихологія з основами етології. Підручник рекомендовано МОН України / М.В. Шевців, М.М. Філоненко. – Київ : Центр учбової літератури, 2013. – 240 с.

Додаткова

1. Александров Д. О. Теоретичні основи соціальної взаємодії. Підручник / Д. О. Александров. – К., 2019. – 260 с.
2. Берлач, А. І. Конфліктологія [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А. І. Берлач, В. В. Кондрюкова. – К. : Університет "Україна", 2017. – 204 с.
3. Дуткевич Т. Загальна психологія. Теоретичний курс / Т. Дуткевич. – К. : Центр навчальної літератури, 2019. – 388 с.
4. Кабашнюк В. О., Гаврилькевич В. К. Психофізіологія : навчальний посібник / В. О. Кабашнюк, В. К. Гаврилькевич. – Львів : «Новий світ-2000», 2018. – 200 с.
5. Кайку М. Майбутнє розуму = The future of the mind : наукові спроби досягнути, вдосконалити і підсилити інтелект / Мічіо Кайку ; пер. Анжела Кам'янець ; наук. ред. Іван Вакарчук, Віктор Федоренко. – Львів : Літопис, 2017. – 407 с.
6. Методологія та методи психологічного дослідження: навч.-метод. посіб. / О. Л. Туриніна. – Київ : ДП "Вид. дім "Персонал", 2018. – 206 с.

7. Москалець В. П. Загальна психологія: підручник / В. П. Москалець. – К. Ліра–К, 2020. – 564 с.
8. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: у 2-х кн.: підруч. для вищ. навч. закл. / Л. Е. Орбан-Лембрик. – Кн. 2: Соціальна психологія груп. Прикладна соціальна психологія. – К. : Либідь, 2020. – 448 с.
9. Сельє Г. Стресс без дистреса / Г. Сельє. – Рига : Виеда, 1992. – 109 с.

Електронні інформаційні ресурси

1. <http://lib.onu.edu.ua/>
2. <http://www.nbu.gov.ua/>
3. <https://www.britannica.com/science/animal-behavior/Causation>
4. <https://www.sciencedirect.com/journal/animal-behaviour>
5. <https://www.psychologytoday.com/us/basics/animal-behavior>
6. <https://www.sciencedirect.com/topics/agricultural-and-biological-sciences/animal-behavior>
7. <https://www.e-reading.life/book.php?book=90147>
8. <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/25110/1/Osnovy.pdf>
9. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-49938883>

Навчальне видання

ЗООПСИХОЛОГІЯ

ЕЛЕКТРОННІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до семінарських занять та самостійної роботи
з курсу «Зоопсихологія»

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальностей 091 «Біологія та біохімія»,
014.05 «Середня освіта» (Біологія та здоров'я людини),
162 «Біотехнології і біоінженерія»,
206 «Садово-паркове господарство»

Електронне практичне видання

Укладач

Рижко Ірина Леонідівна

В авторській редакції

Затвердж. авт. 22.03.2024. Шрифт Times New Roman.
Системні вимоги: операційна система сумісна з програмним забезпеченням
для читання файлів формату PDF.
Обсяг 0,9 МБ. Зам. № 2769.

Видавець і виготовлювач
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4215 від 22.11.2011 р.
65082, м. Одеса, вул. Єлісаветинська, 12, Україна
Тел.: (048) 723 28 39, e-mail: druk@onu.edu.ua